

Prof. zw. dr hab. Dorota Żołądź-Strzelczyk
Zakład Historii Wychowania
Wydział Studiów Edukacyjnych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

Ocena dorobku naukowego

dr. Jacka Taraszkiewicza w związku z postępowaniem habilitacyjnym

1. Informacje ogólne

Dr Jacek Taraszkiewicz od lat związany jest z Uniwersytetem Gdańskim, najpierw jako student (w latach 1978-1983 studiował na tamtejszym Wydziale Humanistycznym, kierunek historia), następnie jako pracownik (pracę podjął w 1987 roku w Zakładzie Historii Nauki, Oświaty i Wychowania Instytutu Pedagogiki UG). W międzyczasie pracował jako nauczyciel historii (w szkole podstawowej w latach 1982-1983, potem w średniej – lata 1984-1987). Jego kariera uniwersytecka to uzyskiwanie kolejnych awansów, od asystenta przez starszego asystenta do adiunkta, i na tym stanowisku pracuje do dnia dzisiejszego. Pełnił także szereg funkcji, był prodziekanem (1999-2002) oraz prorektorem (2002-2005 i 2005-2008) do spraw studenckich.

Po uzyskaniu w 1983 roku stopnia magistra historii, kolejnym etapem były prace nad rozprawą dokorską ukończone obroną w maju 1995 roku. Była to dysertacja pt. „Nauczanie historii w szkolnictwie pijarskim w okresie staropolskim” napisana pod kierunkiem prof. Lecha Mokrzyckiego. Recenzowali pracę prof. Wacław Odyniec i prof. Marian Pawlak. Rozprawa została wyróżniona i dr Taraszkiewicz uzyskał za nią nagrodę Rektora UG.

2. Aktywność Habilitanta

Dr Taraszkiewicz nie uczestniczył niestety w realizacji żadnego projektu naukowego poza własną uczelnią. Na UG natomiast brał udział w realizacji 5 projektów w latach 1992-2002. Uczestniczył w wielu ogólnopolskich (12) i międzynarodowych (4) konferencjach naukowych, ponadto dwukrotnie wygłosił referaty podczas Zjazdów Pedagogicznych organizowanych przez PTP (2001, 2013). Wygłosił również referaty na kilku konferencjach zagranicznych (Ukraina, Białoruś, Szwecja). Część z konferencji współorganizował jako

opiekun naukowy, w przypadku konferencji doktoranckich, sekretarz czy członek komitetu organizacyjnego.

Uczestniczył w ramach współpracy międzynarodowej w kontaktach z Uniwersytetem Kijowskim im. Borysa Hrynczenki oraz Uniwersytetem w Czerniowcach (Ukraina).

Za swą działalność otrzymał nagrody Rektora UG – naukową w 1995 oraz kilkakrotnie za osiągnięcia dydaktyczno-wychowawcze i organizacyjne (lata 2003-2008). Ponadto jest laureatem nagrody im. Krzysztofa Celestyna Mrongowiusza Nauczyciel Roku 2014. Otrzymał również medal za zasługi w 2012 roku przyznany przez Kapitułę Stowarzyszenia Absolwentów UG.

Prowadzi zajęcia z zakresu historii wychowania, wypromował 169 magistrów i 108 licencjatów. Był wielokrotnie opiekunem roku. Wspierał w różnej formie inicjatywy doktorantów (konferencje, zjazdy, prowadzenie badań).

Odbył również staże naukowe i pobyty studyjne w polskich (Kraków, Wrocław) i zagranicznych placówkach (Białoruś, Szwecja).

3. Ocena osiągnięcia naukowego

Ustawa określa, że podstawą do oceny jest „osiągnięcie naukowe lub artystyczne, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej” i rozumie je jako „dzieło opublikowane w całości lub w zasadniczej części, albo jednotematyczny cykl publikacji”. W przypadku dr. Jacka Taraszkiewicza mamy zarówno monografię, jak i cykl publikacji. Jako pierwsze i zarazem główne osiągnięcie naukowe Habilitant wymienia opublikowaną w 2015 roku monografię „Pierwsze stulecie zakonu pijarów na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1642-1740)”. Ponadto w skład przedstawionego osiągnięcia naukowego wchodzi artykuły i rozprawy dotyczące rozmaitych aspektów działalności zakonu pijarów na ziemiach Rzeczypospolitej. Jest to w sumie, nie licząc monografii, 19 pozycji. W tym współautorstwo 1 książki, 10 rozpraw w pracach zbiorowych, 6 artykułów w czasopiśmie i opublikowana w 2011 roku książka „Edukacja historyczna w szkolnictwie pijarskim Rzeczypospolitej 1642-1773” powstała z pewnością na bazie rozprawy doktorskiej. Wśród publikacji Habilitanta znajduje się 5 tekstów obcojęzycznych (rosyjskie, angielski, szwedzki). Dr Taraszkiewicz

publikował głównie w pracach zbiorowych, w swoim dorobku ma 6 artykułów na łamach czasopism, w tym zaledwie dwa w pismach punktowanych.

Uzupełnieniem uwzględnionych w ramach osiągnięcia naukowego są inne publikacje. Habilitant podał w sumie 13 tekstów z lat 1989-2014, a więc od początku swojej kariery uniwersyteckiej, w tym 9 rozpraw w pracach zbiorowych, 2 artykuły, 2 sprawozdania.

W wykazie znalazły się ponadto tytuły 4 prac oddanych do druku.

4. Ocena monografii

Sprowadzony przez króla Władysława II w 1642 roku zakon pijarów odegrał znaczącą rolę w kształtowaniu elit na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a mimo to jego działalność nie doczekała się dotychczas pełnego opracowania. O ile czasy reformy szkolnictwa pijarskiego, działalność Stanisława Konarskiego, funkcjonowanie szkół pijarskich w okresie Komisji Edukacji Narodowej są stosunkowo dobrze zbadane i opracowane, to pierwszy wiek działalności pijarów na ziemiach Rzeczypospolitej, do czasów reform Konarskiego jakby umykał uwadze badaczy i nie był jak dotąd przedmiotem ich szczególnego zainteresowania. Praca Jacka Taraszkiewicza wypełnia tę lukę, Autor podjął się tego zadania ponieważ jak stwierdza we wstępie „szkolnictwo pijarskie okresu staropolskiego to jedna z najpiękniejszych kart historii oświaty na naszych ziemiach”, a jednak „tematyka ta należy nadal do stosunkowo najbardziej zaniedbanych badawczo”.

Dr Taraszkiewicz swoje badania nad dziejami pijarów na ziemiach Rzeczypospolitej prowadzi od kilkadziesiątu już lat, mianowicie od początków lat 90-tych XX wieku. I wreszcie, po latach poszukiwań archiwalnych, szerokich studiów nad literaturą przedmiotu ukoronował swoje prace i dociekania naukowe omawianą publikacją.

Praca licząca 362 strony składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia oraz załączników, bibliografii i indeksu osób.

We wstępie (nie został on uwzględniony w spisie treści) omówione zostały przyczyny podjęcia prac nad zagadnieniem dziejów szkolnictwa pijarskiego, dotychczasowa literatura poświęcona pijarom oraz podstawy źródłowe. Materiały do dziejów szkół pijarskich w Rzeczypospolitej są rozproszone i znajdują się w wielu archiwach polskich (Warszawa, Lublin, Łowicz, Kraków, Wrocław, Poznań, Kórnik, Sandomierz) i zagranicznych (Rzym, Budapeszt, Lewocza). Ponadto część materiałów uległa zniszczeniu, ewentualnie uszkodzeniu, co rzecz jasna powoduje komplikacje w prowadzeniu badań i opracowywaniu dziejów pijarów.

Szkoda, że przedstawiając podstawy źródłowe pracy Autor nie omówił ich szerzej. Wymienia poszczególne archiwa, gdzie znajdują się materiały związane z działalnością oświatową pijarów na terenie Rzeczypospolitej, ale nie pokazuje, jakie są to dokumenty i jaką mają wartość. Lakoniczność cechuje również omówienie innych zagadnień poruszonych we wstępie.

Konstrukcja zasadniczej części pracy budzi moje pewne zastrzeżenia, dotyczy to głównie wydzielenia trzech dużych rozdziałów, bez podziału ich treści na mniejsze części, tym bardziej, że omawiane w nich są różnorodne zagadnienia i spory przedział czasowy.

Rozdział pierwszy pt. „Powstanie, założenia organizacyjne i podstawy materialne zgromadzenia pijarów w granicach Rzeczypospolitej Obojga Narodów – *Origo Foundationis*” (s. 15-116) omawia powstanie szkół pijarskich na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów, założenia organizacyjne i podstawy materialne ich działalności. Omówione zostały starania o sprowadzenie pijarów Jerzego Ossolińskiego, księdza Mateusza Judyckiego, Stanisława Lubomirskiego i jego syna Jerzego Sebastiana, wreszcie króla Władysława IV. Następnie przedstawione zostało funkcjonowanie szkół i zmiany prowadzące do powstania prowincji polskiej w 1662 roku. Opisując poszczególne szkoły Autor przestawił starania o powołanie konkretnej placówki, podstawy materialne jej funkcjonowania, dochody oraz krótkie informacje o działalności. Następnie przeszedł do przedstawienia sytuacji materialnej zakonu, działalności wydawniczej, wkładu pijarów w rozwój polskiego czasopiśmiennictwa, to tylko najważniejsze wątki poruszane w tym rozdziale. Wielość omawianych zagadnień, ilość różnorodnych informacji powodują odczucie zagubienia, szkoda, że Autor nie wprowadził porządku w postaci np. podrozdziałów.

Rozdział II zatytułowany „Kadra, jej poziom wykształcenia i przygotowanie do pracy naukowej i dydaktycznej oraz charakterystyka uczniów – *Foundationis Progressus*” (s. 117-179) omawia ludzi związanych z funkcjonowaniem pijarskich placówek oświatowych. Na początku zamieszczone zostały uwagi dotyczące poglądów i działań założyciela zakonu, Józefa Kalasancjusza związanych z nauczycielami. W dalszej kolejności omówione zostały kwestia przygotowania nauczycieli, liczba nauczycieli w poszczególnych placówkach, kilka stron wypełniają tytuły prac napisanych przez pijarów (taka formuła wydaje się niezbyt fortunna zarówno w odniesieniu do nazwisk jak i prac pijarskich, można było te spisy zamieścić w załącznikach, w tekście są niezbyt czytelne, trudno doszukać się kto, co napisał, a to wymienianie tytułów zajmuje sporo miejsca strony 143-159). Prawie niezauważalne jest

przejście od nauczycieli do uczniów. Autor zamieszcza informacje o ilości uczniów w poszczególnych placówkach, o ich pochodzeniu społecznym, narodowościowym, wyznaniowym, wieku w momencie przyjęcia do szkoły. Tak naprawdę wyczerpujące informacje w tym zakresie dotyczą tylko Podolina, o wiele mniej otrzymujemy danych na temat Łowicza i Wilna, a bardzo mało o innych ośrodkach. Wybrany sposób przekazywania danych w tym rozdziale, podobnie jak w poprzednim, utrudnia w znacznym stopniu lekturę pracy.

Rozdział III zatytułowany został „Formy, metody i treści nauczania oraz kierunki wychowania – *Fundationis Perfectio*„ (s. 180-283). Omówiony w nim został zakres nauczania w poszczególnych klasach, pijarskie *ratio studiorum*, sposoby nauczania, rozkład dnia, metody wychowania. Zawiera on również uwagi o bibliotekach, teatrze szkolnym, tematyce szkolnych przedstawień, uwagi o dyscyplinie szkolnej, metodach wychowawczych, zachowaniach uczniów, bractwach religijnych. Wiele zagadnień, znowu bez wydzielenia jakichkolwiek części. Autor dochodzi do Konarskiego i Collegium Nobilium i omawia zakres nauczania na poszczególnych poziomach w tej szkole, mimo, iż przyjęta we wstępie cezurą czasowa wyraźnie określa, że praca obejmuje okres do powstania szkoły Konarskiego. Niepotrzebne wydają się więc rozważania o zakresie nauczania w Collegium Nobilium.

Pracę uzupełniają aneksy, niestety nie ma informacji co to są za teksty, każdy załącznik powinien mieć tytuł, a o tym Autor chyba zapomniał, brakuje również spisu załączników, uwzględnione w spisie treści aneks I, aneks II itd. nic nie mówią.

Praca Jacka Taraszkiewicza jest cenną i ważną publikacją, biorąc pod uwagę brak w dotychczasowej literaturze znacznie lepszych opracowań, uzupełnia istotną lukę w polskich badaniach nad dziejami oświaty w epoce nowożytnej. O jej wartości decyduje szeroka baza źródłowa, bogata literatura przedmiotu (zestawione w zamieszczonej na końcu bibliografii). Autor nie uniknął błędów, najważniejszy to konstrukcja pracy, podzielenie jej na trzy rozległe tematycznie rozdziały, w których z konieczności zamieszczone zostały informacje o różnych zagadnieniach, utrudnia lekturę książki, a jeszcze bardziej odszukanie interesujących w danym momencie fragmentów. Informacje przedstawione w pracy są nierównomierne, dotyczy to na przykład zagadnień związanych z uczniami, Autor skupił się na jednej placówce – Podolinie, inne potraktowane zostały właściwie marginalnie.

I jeszcze drobiazg, specyficzna maniera tytułowania osób związanych z funkcjonowaniem pijarów na ziemiach polskich książę Lubomirski, czy książę Ossoliński. Nie

negują faktu, że mieli oni książęce tytuły (wprawdzie Ossoliński w chwili wyjazdu do Rzymu w 1633 roku jeszcze nie – jak Autor tytułuje go na s. 21), ale nie było (w ówczesnej rzeczywistości szlacheckiej) i nie ma (we współczesnej historiografii) zwyczaju używania tytułów w odniesieniu do tych osób. Wystarczy zajrzeć np. do biografii Jerzego Ossolińskiego napisanej przez Witolda Kłaczewskiego (wyd. Lublin 2011) już sam tytuł pokazuje polskie zwyczaje w tym zakresie, po nazwisku bohatera opracowania mamy „wielki kanclerz Rzeczypospolitej”.

W ramach osiągnięcia naukowego Habilitant zawarł, obok omówionej monografii, również 20 artykułów poświęconych rozmaitym aspektom funkcjonowania szkolnictwa pijarskiego na ziemiach Rzeczypospolitej (m.in. książka w edukacji pijarskiej, teatr szkolny, rekreacja, higiena, nauczanie historii, retoryki, ratio studiorum itp.). Treść niektórych z nich jest powtórzona (niekiedy dosłownie) w książce (np. artykuł „Pijarski teatr szkolny inspiracją edukacji patriotycznej i obywatelskiej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1648-1740” opublikowany na łamach Lubelskiego Rocznika Pedagogicznego por. s. 221 i następne). Jest to, rzecz jasna zrozumiałe. Pracując nad rozprawą habilitacyjną pracownik naukowy wykazać się musi publikacjami, a koncentracja na wybranym temacie i rozmaite obowiązki organizacyjne i dydaktyczne najczęściej nie pozwalają na poświęcanie uwagi i czasu innym zagadnieniom, stąd konieczność publikowania wycinków pracy powstających w trakcie jej przygotowywania.

Analizując całość osiągnięcia naukowego na tle jego dorobku dostrzec można rozwój naukowy Habilitanta, problematyką szkolnictwa pijarskiego zajmował się od początku swojej kariery naukowej poszerzając zakres zagadnień z nim związanych – od nauczania historii do całości problematyki dziejów pijarów i ich szkolnictwa na ziemiach Rzeczypospolitej. Wprawdzie długo to trwało, przypomnijmy, że doktoryzował się w 1995 roku, czyli ponad 20 lat temu, ale jest to w pewnym sensie zrozumiałe, kiedy weźmiemy pod uwagę szerokie poszukiwania źródłowe konieczne do zbadania i przedstawienia wybranej problematyki badawczej czy aktywność Habilitanta na różnych płaszczyznach.

Reasumując:

Dorobek Habilitanta, mimo pewnych uwag i zastrzeżeń, oceniam pozytywnie. Szczególnie ważne są jego poszukiwania archiwalne, które dostarczają nowych informacji, poszerzają naszą wiedzę o nowe fakty, uzupełniają luki w dotychczasowej. Praca o początkach

działalności pijarów na terenie Rzeczypospolitej niewątpliwie stanowi cenne studium wypełniające lukę w naszej dotychczasowej wiedzy.

Zgodnie z art. 16 ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym podstawą do nadania tytułu naukowego doktora habilitowanego ma być „dzieło opublikowane w całości lub w zasadniczej części, albo jednotematyczny cykl publikacji”. Przedłożony przez dr. Jacka Taraszkiewicza dorobek, a przede wszystkim monografia „Pierwsze stulecie zakonu pijarów na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1642-1740)” spełnia te kryteria i może stanowić podstawę do nadania tytułu doktora habilitowanego.

(Prof. zw. dr hab. Dorota Żołędź-Strzelczyk)
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

Poznań 27.03.2016 r.